

ATATÜRK'ÜN DIŞ POLİTİKA İLKELERİ

Ord. Prof. SADİ IRMAK

Atatürk'ün dış politika ilkeleri, onun dünya görüşü ile tam bir uyumluluk gösterir. Bu dünya görüşünü şu üç noktada toplamak mümkündür: 1. Tam bağımsızlık, 2. Millet egemenliği, 3. Kökten çağdaşlaşma.

Onun dış politikasını anlayabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı politikanın ana çizgilerine dokunmamız gerekir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikası, haşmetli yükselişler ve zelil edici düşüşlerden kurulmuş bir ibret görünümü arzeder. Kanunî'nin 1. Fransuva elçisine söylediği ünlü Nutuk'da beliren bu dünya haşmeti onu ve kendisinden sonra gelen Cihangir padişahları dış politikada satvet gösteriş için atiyeler vermeye zorlar. Başlangıçta bu "şahane atiyeler" hükümdarların bir zevk gösterişi iken sonraları bir alışkanlığa ve daha sonra bir takım zorbalıklara yol açar. Böylece devletin bağımsızlığını zedeleyen baskılar başgösterir. Osmanlı dış politikasında ikinci faktör, özellikle düşüş döneminde, dünyanın gidişine ayak uydurmamak şeklinde belirir. Fakat bu ayak uydurmayışın farkına varılması ancak alışılmış olan galibiyetlerin parlak bir mazi halini alarak sürekli yenilgilere yol açmasıyla belirir. Bunun karşısında elbette memleketi seven ve gidişata çare arayan insanlar ortaya çıkmıştır. Fakat gerçek çareye kimse başvuramamıştır. Çünkü "gâvur usullerini" almanın dinimize uygun düşmeyeceği korkusu hâkimdi. Şu var ki bozgunlar sürekli hale gelince dış politikada da çare arayışlar görülür. Çare aramada büyük bir sıkıntımız var. Çünkü "frenk efkârına" uymanın dinimize ve milliyetimize zarar vereceği kanaatı hâkimdir. Bu fikirde olanlar uydurma bir hadise dayanma ihtiyacını bulmuşlardır. Bu uydurma hadis şöyle idi. "Bir kavime benzeyen yani ona benzer tutumlar alanlar o kavimden olmuş olurlar." Sıkıntuların devamı karşısında nihayet bir ortalama ve zararsız sanılan bir yol bulunmuştur. Batının gidişatına tam uyulamaz ama onların ilim ve tekniklerinden yararlanılabilir. İşte bu zoraki, uydurma yarım yöneliş gerçek anlamda Batılılaşmamızı ta Atatürk gelinceye kadar geri bırakmıştır. Batılılaşmak yani o zamanki anlayışa göre gâvurlaşmak korkusu o kadar şiddetlidir ki Batı dilleri öğrenilmiyor, öğretilmiyor hatta bu dilleri bir tesadüfle öğrenmiş olanlar bunu gizlemek

gereğini duyuyorlar. Böylece yabancı dil bilme imtiyazı tamamiyle azınlıkların eline geçiyor. Öyle ki en önemli dış temaslar divan-ı hümayun tercümanı denen azınlık mensupları tarafından yapılıyor. Elbette böyle temaslar Osmanlı İmparatorluğu'nun yararlarından ziyade o imparatorluğu zayıflatmak ve azınlıkların arzularını dış âleme daha kuvvetle duyurmak sonucunu veriyor.

Böylece dış âlemlerle ciddi bir temas engellenmiş olduğundan dünyanın gidişatı hakkında imparatorluk hiçbir zaman doğru bir bilgi edinemiyor ve memleketin gerçek durumunu dış âleme anlatamıyor. Böylece ayağımıza kadar gelmiş olan birçok fırsat kaçırılmış oluyor. Ama hükümdarlar yine de saltanatın keyfini sürmek için yerli ve yabancı bir takım gruplara şahane atiyeler vermeye devam ediyordu. Bunu elde etmek için önceleri yalvaran gruplar ve devletler İmparatorluk zayıfladıkça zorbalasmaya başlıyor. Böylece azınlıklar ve çeşitli çıkar grupları baskı odakları haline geliyor. Öte yandan İmparatorluk başlıca gelir kaynağı olan fütuhattan yoksun kalınca devlet maliyesi korkunç açıklar vermeye ve fakirleşmeye başlıyor. Fakirlik o dereceye varıyor ki yabancı devletlerden borç istemek üzere onların İstanbul'daki elçiliklerine müracaat eden devlet adamları ancak nasihatlarla atlatılıyorlar ve devlet olarak borç veremeyeceklerini ancak özel sarraflardan veya İstanbul'daki tebalarından borç istenmesini salık veriyorlar. Devlet bu borç yükü altında ezildikçe yabancıların baskısı şiddetleniyor. Ve sonunda Osmanlı devleti yabancılarla bir takım imtiyazlar (ayrıcalıklar) tanımak zorunda kalıyordu. Bunlar XIX. asırda ve XX. asrın başında büyük bir yoğunluğa ulaşarak kapitülasyonlar ismi altında birtakım ayrıcalıkların doğmasına yol açıyor.

Tabiidir ki bu imtiyazlara paralel olarak devlet bağımsızlığında gedikler açılıyor. Böylece Osmanlı İmparatorluğu artık bir hasta adam haline düşmüş oluyordu. Hasta adam tabiri yalnız yabancıların bir yukardan bakışı olmakla kalmıyor aynı zamanda Türk ruhlarına sinerek tarihin en feci aşağılık duygusunu uyandırıyor. Bunun en hazin örneklerini Birinci Cihan Harbini takip eden bazı mahkeme zabıtlarında görüyoruz. Meselâ harbe niçin girdiniz sualine o devrin en etkin kişilerinden olan Cemal Paşa resmen şu cevabı veriyordu: "Harbe girdik çünkü ertesi ay ordunun maaşını vermek imkânımız yoktu." Başka bir mahkemede dönemin ünlü sadrazamlarından Sait Halim Paşa şöyle diyordu: "Harbe girmeye mecburduk çünkü yalnız ayakta duracak halimiz yoktu."

Atatürk'ün devraldığı dış politika zaafımızın böylece ana sebepleri ortaya çıkıyordu. Tam çağdaşlaşma kararını bir türlü veremiyordu.

İnsanlığın ortak malı olan greko-latin uygarlığının verimlerine sahip çıkamıyordu. Yine insanlığın ortak malı olan Rönesans hareketine katılmamıştık. Ve nihayet yine insanlığın ortak malı olan pozitif ilimler dönemine de giremiyordu. Bütün bunlarda korku, batılılaşmanın yani çağdaşlaşmanın bizi milliyetimizden ve dinimizden çıkaracağı idi. Öte yandan büyük Fransız inkılâbından beri milliyetler çağırısı açılmıştı. Bizim kültürümüze girmemiş olan birçok millî grupları hâlâ bayrağımız altında tutmaya devam etmek istiyorduk. Oysa bu gruplar devlet aleyhine ve başka devletlerin entrika âleti oluyorlardı.

Öte yandan XIX. yüzyıldan itibaren milletler rakip gruplar halinde organize olmaya başlamışlardır ve Avrupa siyaset sahnesine kuvvetler girmeye başlamıştı. Bu meyanda küçük bir beylik olan Rusya topraklarındaki Türk kütellerini boyunduruğu altına almış bundan başka Polonya'yı, Baltık ve İskandinav devletlerini de nüfuzu altına alarak ağırlıklı bir siyasî güç haline gelmişti. Yine küçük bir prenslikten oluşan Rusya bütün Avrupa'yı tesiri altına alabilecek bir kuvvet haline gelmişti. Fransa Napolyon savaşlarının doğurduğu zaafa rağmen Avrupa'nın fikir lideri olmuş ve böylece güçlü bir dinamizm kazanmıştı. İngiltere sanayii devrine en başta girmiş hatta bu devrimin XIX. yüzyıl başında tekeline ele geçirmişti.

Bu yeni güçler karşısında Osmanlı İmparatorluğu söz sahibi olacak durumda değildi. Sadece pratik doğu zekâsı ile şerhlerin ehveni aranmaya başlamıştı. Bunun da çaresi dışta kurulmuş olan blokların birine yaklaşarak öbürüne kafa tutmaktan ibaretti. Yani blokların İmparatorluk aleyhine birleşmelerini zorlaştırmaya çalışıyorlardı. Böylece İmparatorluk içinde ileri gelen şahsiyetler tuttıkları bloka göre Rus yanlısı, İngiliz yanlısı veya Fransız yanlısı gibi isimler ve sıfatlar alıyorlardı. XX. asrın başından beri bir de yeni güçlenmekte olan Alman devleti ortaya çıkmıştı. Gariptir ki o dönemin gazetelerinde şu noktanın açıkça tartışıldığı görülüyor. Osmanlı İmparatorluğunu yani hasta adamı büsbütün ortadan kaldırmak mı yoksa olduğu gibi korumak mı daha az sakıncalıdır. O zaman İngiliz politikasını güden yerli paşalar boğazlara çok ilerlemiş bir memleketin hâkim olmasını daha tehlikeli görmüşlerdir. Böylece imparatorluk Napolyon'a karşı ve Mehmet Ali'ye karşı İngilizler'i tutmuştur. Ama böyle oyunlarla bir milletin bağımsızlığını korumak mümkün müdür. Bağımsız devlet sıfatıyla asla bağdaşmayacak hakaretlere maruz kalıyordu. Öyle ki elçilik tercümanları Sadrazamlarımıza arzularını dikte etmeye başlıyorlar. Başlı dara gelen devlet adamlarımız dost bildikleri bir Konsolosluğa sığınıyor. Alacağı mı

zamanında alamayan bu devletler donanma kuvvetiyle adalarımıza el koyuyorlar. Türk olmayan tebamızın türlü kaprisleri Babı âli de durmadan gaile çıkarıyordu. Dış politikadaki bu zaaf dolayısıyla Avrupa blokları arasındaki mücadelelerde millî çıkarlarımızı koruyamıyor, blokların birinin yanına sürükleniyordu. Birinci Cihan Harbine böyle katılmıştık. Avrupa bloklarından birisi, ortodoksları, birisi katolikleri koruyor. Öte yandan mübarek makamlar denen yerler de sürekli bir müdahale konusu oluyordu. Öyle ki Osmanlı devletinin güçlü olduğu dönemde birçok halk kütleleri bizim tebamız olmaya can atarken XVIII. yüzyıldan itibaren kendi tebamız başka devletlere sığınıyorlardı.

İşte kısaca Atatürk'ün, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı dış politikanın görünümü buydu.

Mustafa Kemal daha Selanikte genç bir subayken kayıtsız, şartsız bağımsızlık kararını vermiş bulunuyordu.

Amasya'daki bildiriyle dış politikada güdeceği bu tam bağımsızlık hedefine işaret koymuş oluyordu. Sivas kongresinde bu düşüncelerini millî bir karar haline getirmişti. Bu çalışmasına ve temkinlerine ömürboyu devam etmiştir. Özellikle I. Mecliste onun bu öğretmenlik rolü hâkim düşünce haline gelmişti.

Atatürk'ün tarihi tecrübelerinden alarak tesbit ettiği ve ömürboyu sadık kaldığı dış politika ilkelerini şöyle sıralamak mümkündür.

1. Başka devletlerin iç işlerine karışmamak ve onları kendi iç işlerimize hiç bir suretle karıştırmamak.
2. İç işlerimize karışma dıştan yardım istemenin sonucu olduğuna göre böyle bir yardıma muhtaç duruma düşmemek.
3. Dış borçlanmayı zorunluluk haline getiren bütçe açıklarına meydan vermemek.
4. Dış politikada millî çıkarlarımızın emrettiği yolu seçmek hiç bir suretle macera yolunu tutmamak mümkün olduğu kadar çıkar gruplarının etkisini yurttan uzak tutmak.
5. Daima barıştan yana olmak böyle bir barışın biricik çaresi bütün dünyanın huzur ve sosyal adalet içinde olması görüşünü ön planda tutmaktır.

Biliyoruz ki Türk milletinin büyük şerefi olan ve aynı zamanda Türk dehasının bir ifadesi olan "Yurtta barış, Cihanda barış" formülü Mustafa Kemal'indir. Biliyoruz ki dünya yavaş yavaş Mustafa Kemal'in bu mübarek formülünü anlama yolundadır. Çünkü bütün harplerin sebebi dünyada

ezen ve ezilen grupların bulunuşudur. Bu bakımdan o ezilen grupların tabii önderi olmuştur.

6. Onun dış politikası doğmatik değil gerçekçidir. Yani sabit fikirlere göre hareket etmez daima gerçeği arar.

7. Böyle bir dış politika için Mustafa Kemal memleketin ticarî ekonomik ve askerî bakımdan büyük bir güce dayanması gereğini duymuştur.

Atatürk'ün bu dış politika ilkeleri Türk milletine bütün cihanda hiçbir zaferin getiremeyeceği güveni ve itibarı sağlamıştır. Lozan antlaşmasında bunun bariz bir örneğini görüyoruz. Atatürk bu anlaşmada en ziyade tarihin kötü mirası olan kapitülasyonları ortadan kaldırmaya önem vermiştir. II. Cihan Harbi gibi bir faciadan bizi koruyan dünya görüşü de Atatürk'ten İnönü'ye geçmiş olan bu ilkelerin eseridir. Şüphe edilemez ki, II. Cihan Harbinde, İnönü yerine Atatürk hayatta olsaydı aynı yolu takip edecekti.

Bugün artık kimse Türkiye'ye hasta adam demek cesaretini gösteremez. Türkiye'nin dış politikada maceralardan yana olmayacağını dünya anlamışa benzer. Bu prensibin bir uygulaması olarak II. Cihan harbinde İngiliz ve Fransızlarla, Ankara antlaşması imzalanırken, bu antlaşmanın bizi Ruslarla harbe girme zorunda bırakmamasını şart olarak ileri sürmüştür. Çünkü iktidarda Atatürk'ün en yakın arkadaşı ve ilkedası İnönü bulunuyordu. Oysa maarif bloklardan cazip teklifler yağıyordu. Bloklardan birinin yanına girdiğimizde Ege adalarını, Suriye'yi, Irak'ı ele geçirmemiz olanağı ortaya çıkmıştı. Fakat Atatürk'ün halefi bu vaatleri karşı, alandan bir günde isterler felsefesine bağlı kalmıştı. Böylece o gündür bu gündür ne başkalarından bir karış toprak istemek ne de vatamızdan bir karış toprağı vermek Türk hükümetlerince asla güdülmeyecek bir politika olmuştur. Ve bunu dost ve düşman bilmektedir.

Atatürk bu sağlam politikasını aynı derecede sağlam temellere oturtmak için en radikal kararlardan çekinmemiştir. Hilâfetin kaldırılması bunlardan birisidir. Çünkü bu makamın bizde kalması birçok menfaatlere dokunacak ve itilâflara yol açacaktır. Aynı Atatürkçü prensiple Hatay kan dökülmeksizin anavatana geri gelmiştir. Maceralardan sakınmak isteyen dış politikayı koruyabilmek için, herşeyden önce ancak haklı olan davaların güdülmesi gerekir. Bu bakımdan Türk dış politikasında maceralara yer yoktur. Buna karşın yine Atatürkçü prensiplere göre, haklı millî davalarımız uğruna hiçbir fedakârlıktan kaçınılmaz.

Atatürk'ün millî olduğu kadar insanî olan dış politika görüşüne en güzel örnek olarak rahmetli İnönü'den bizzat duyduğum şu anektodu burada yazmak isterim:

Ordumuz Dumlupınar'da, Yunan ordusuna kesin darbeyi indirmiş, İzmir'e doğru hızla ilerlemektedir. İzmir'in ufuklarda görüldüğü bir anda yanındaki İnönü'ye şunu söylüyor: "İzmir'e gelince ilk işin olarak büyükçe bir bina hazırla!" İnönü bir an tereddüt ediyor; bu bina ne olacaktı? Mustafa Kemal ilâhi bir ses gibi gelen şu cevabı veriyordu: "Yunanlılarla işimiz bitti artık! Düşmanlığa yer yok! İki milletin ve dünyanın selâmeti bakımından Türk Yunan dostluğu şarttır. Ben derhal bu maksatla Venizelosu, İzmir'e davet edeceğim."

Gerçekten bu tarihten bir süre sonra bu görüşme yapılmıştır.

Böylece Atatürk, maceralardan ve kin duygularından ne derece uzak olduğunu açıkça göstermiştir. Aynı suretle İstanbul'a ve Trakya'ya doğru yürümekte olan ordumuza Doğu Trakya barış yoluyla ve kendiliğinden teslim edileceği bildirildiğinden ordunun hareketini durdurmuştur. Bu onun ileriye görüşünün de bir belgesidir. Çünkü artık İngiltere'nin de, Fransa'nın da bir macera harbine devam edemeyeceğini çok iyi görmüştür.

Atatürk'ün dış politikada ilkelere bağlı olmak sayesinde gösterdiği ileri görüşe bazı misaller vermek gerekirse, onun Millî Mücadele'de Ruslarla ve Fransızlarla anlaşmasına yol açmış olan davranışına kısaca değinelim:

Mustafa Kemal Millî Mücadele'ye emperyalizme karşı savaş formülü ve kararıyla başlamıştır. Böylece emperyalistlerin zulmü veya tehdidi altında bulunan bütün milletlerin bayraktarlığını yapıyor ve elbette onların şükranına hak kazanıyordu. Düşmanların düşmanı bizim dostumuzdur ileri görüşü Ruslarla, Fransızlarla olan karşılaşmalarında açıkça görülür. Millî Mücadele başlarken büyük Rus ihtilâli patlak vermişti. Bu ihtilâle karşı olan Avrupa büyük devletleri İstanbul'daki kuvvetleri vasıtasıyla Rusyayla harp halindeydiler. Bu durumda Rusların emperyalist devletlere karşı oluşu tabiydi. Şu var ki Ruslar bu antiemperyalist görüşlerini yalnız büyük devletlere karşı harekete geçirmişler. Buna karşı Orta Asya Türklerinin bağımsızlık haklarını sağlamamışlardır. Böyle olmakla beraber o tarihteki Rusyayla beraber aynı düşman devletlere karşı bir nevi kader birliği halindeydiler. Böylece Ankara'da yeni kurulmuş olan millî yeni Türk devletini resmen ilk tanıyan devlet Rusya olmuştur. Bununla beraber teferruatlı bir anlaşmanın sağlanabilmesi daha bir hayli zaman almıştır. Bu anlaşma 16.3.1921'de Moskova'da imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Sovyetler

Misak-ı Milliye kabul ediyorlar. Kapitülasyonların kaldırılmasını benimseyiyorlardı. Ayrıca daha önce Gümrü'de imzalanmış olan ve Kars'la Ardahan'ı bize geri veren antlaşmayı da benimseyiyorlardı.

Moskova antlaşması o dönemin en önemli başarılarından birisidir. Çünkü bir taraftan doğu cephemiz güven altına alınıyor; öte yandan bir büyük devlet Misak-ı Milliye kabul etmiş bulunuyordu.

Atatürk'ün Millî Mücadele esnasında Fransızlara karşı olan tutumu da dış politika ilkelerinin en iyi uygulandığı eserlerinden birisidir. Özellikle İnönü Zaferinden sonra ve Moskova Antlaşmasını gördükten sonra bize yaşanan bir batılı devlet Fransa olmuştur. Bunda şüphesiz şanlı Gaziantep savunmasının rolü de önemlidir. Bu savunmayla Türk milleti Misak-ı Milliye ne pahasına olursa olsun koruyacağını dünyaya göstermiş oluyordu. Ayrıca Fransızların tarihlerinden edindikleri bir ders vardır. Türklerle ihtilâf halinde bulunmanın artık Fransa'ya bir yararı olamazdı. Bu suretle Fransızlar, Ankara'ya önemli siyaset adamlarından Franklin Bouillon'u yolladılar. Atatürk, büyük bir sabır ve metanetle bu adamı Millî Mücadele felsefemize inandırmayı başarmıştı. Bunun neticesi olarak 20 Ekim 1921'de Fransızlarla, Ankara antlaşması imzalanmıştı. Gerçi Fransızlarla mütarekeden itibaren harp sona ermişti. Fakat bu sona erişin resmen ifadesi bu antlaşmayla mümkün olmuştur. Ayrıca Suriye sınırımızın nihai şekli de bu anlaşmada yer almıştır. Atatürk bu antlaşmada bir de büyük bir siyasi basiret ve ustalık göstermiştir. Bu da Hatay için özel şartları Fransız delegesine benimsetmiş olmasıdır.

Bu iki büyük siyasi antlaşmalardan önce Atatürk'ün ve Millî Mücadelenin daha küçük çapta olmakla beraber bir başarısı da vardır. Bu da 2 Ocak 1921'de Ermenilerle yapılmış olan Gümrü antlaşmasıdır. Millî devletin bir dış güçle yaptığı ilk antlaşma bu Gümrü antlaşmasıyla Osmanlı devletinin elinden alınmış olan Kars ve Ardahan yeni millî hükûmete geri verilmiş oluyordu.

Gerçekçi Atatürk Millî Mücadele ve sonrası için Rusya'nın taşıdığı önemi erkenden kavrayarak en yakın çalışma arkadaşlarından Ali Fuat Cebesoy'ula olağanüstü yetkiyle Moskova elçiliğine göndermiştir.

Atatürk'ün dış politikada gösterdiği sağ duyu üzerine birçok örnekler vardır. Bunlardan birisi de İngilizlerin sırf yeni niyetleri için zaman kazandırma maksadıyla Türkiye ile anlaşma gösterisini erkenden teşhis etmesi zikredilebilir. Londra'ya bu talep üzerine Atatürk Bekir Sami Beyi göndermiş, fakat bu konferansta Bekir Sami Bey aşırı bir iyimserliğe

kapılarak hayalî bir takım vaatler karşısında tavizler vermek gereğini duymuş, bu meyanda elimizdeki İngiliz esirlerin geri verilmesini benimsemişti. Halbuki ellerindeki Türk esirlerinin tamamını bize vermiyorlar, İngilizlere fena muamele etmiş Türk esirlerini ellerinde tutuyorlardı. Gerçekçi Atatürk, ilerdeki fikirleri için İngiliz esirlerini elinde bir koz olarak tutmak istiyordu. Nitekim zamani gelince Malta esirlerini bu yoldan kurtarmıştır.

Bu tarihî hatıraları anlatırken dış politikadaki bu başarıların kolay elde edildiği sanılmamalıdır. Nitekim Fransız delegesi Franklin Bouillon'un, Millî Mücadele ilkesine inandırılması hiç de kolay olmamıştır. Bu konuda Atatürk şöyle diyor: "Bouillon ile 13 Haziran 1921'de Ankara İstasyonundaki dairemde yaptığımız ilk toplantıda görüşlerimizin hareket noktasını belirtmek gerektiğini ileri sürdüm. Ben bizim için hareket noktasının Misak-ı Millide tespit edilen noktalar olduğunu ortaya attım. Fransız delege ilkeler üzerinde tartışmanın güçlüklerini ileri sürdü ve Sevr Antlaşmasının bir olup bitti olduğunu ifade etti. Ben cevap olarak dedim ki: 'Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir Türk İmparatorluğu doğmuştur, bu yeni Türkiye her yeni devlet gibi haklarını tanıtacaktır. Sevr Antlaşması Türk milleti için öylesine bir uğursuz bir idam kararnamesidir ki onun bir dost ağzından çıkmamasını bekleriz. Ben bu konuşmamız sırasında Sevr Antlaşmasını ağzıma almak istemem, Sevr Antlaşmasını kafasından çıkarmayan milletlerle güven temeline dayanan ilişkilere girişemeyiz. Bize göre böyle bir antlaşma yoktur.'

Uzun görüşmeden sonra Franklin Bouillon Misak-ı Milliye okuyup anladıktan sonra yeniden görüştüğünden sonra toplantının ertelenmesini teklif etti. Ondan sonra Misak-ı Millinin maddeleri baştan sona kadar görüşülüp tartışılmaya devam edildi, üzerinde en çok durulan nokta kapitülasyonların kaldırılması ve bağımsızlığımızın tam olarak sağlanmasını isteyen madde oldu. Ben dedim ki 'Tam istiklâl bizim bugün üzerimize aldığımız görevin can damarıdır. Bu görev bütün millete ve tarihe karşı yüklenilmiştir. Bizden öncekilerin yaptıkları yanlışlıklar yüzünden milletimiz sözde varsanılan bağımsızlığına gerçekte sahip değildi. Şimdiye kadar Türkiye'yi medeniyet dünyasında kusurlu gösteren neler düşünülebilirse hep bu yanlışlığa boyun eğmekten ileri gelmiştir. Türk milleti bugün yalnız tek bir nokta etrafında toplanmış ve sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. Bu nokta istiklâlimizin tam olarak kazanılması ve devam ettirilmesidir. Tam istiklâl demek elbette siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî kültürel vb. her alanda tam bir bağımsızlığa ve hürriyete kavuşmak demektir. Bu saydıklarımın

herhangi birinde istiklâlden yoksun kalmak millet ve memleketin gerçek anlamıyla bütün istiklâlinden yoksun kalması demektir.'

Bu görüşmede Atatürk'ün bir ana fikrine değinmiş olduk o da daha önce bilinmeyen tam bağımsızlık anlayışıdır. Bugün dünya milletleri tam bağımsızlıktan bahsediyorsa bu fikri ilk ortaya atan Mustafa Kemal olmuştur. Nitekim Lozan konferansında da onun bu noktaya verdiği önem açıkça ortaya çıkmıştır. Çünkü bu konferansa gelenler alıştıkları ve tadına doyamadıkları kapitülâsyonlardan vazgeçmeyi bir türlü gözlerine alamamışlardır. Fakat Mustafa Kemal'in büyük otoritesine dayanan ve tam bağımsızlık hususunda aynen Mustafa Kemal gibi düşünen İsmet Paşa bu konuda kararlılığını ispat etmiş ve kapitülâsyonların tam olarak kaldırılmasını antlaşmaya koymayı başarmıştı.